

БОЙКІВСЬКО-НАДДНІСТРЯНСЬКЕ ДІАЛЕКТНЕ СУМІЖЖЯ ЯК ОБ'ЄКТ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

Анотація. У статті здійснено огляд досліджень бойківсько-наддністрянського діалектного суміжжя у XX – XXI ст. З'ясовано, що погляди науковців щодо проходження лінії розмежування між бойківським та наддністрянським говірками різні.

Ключові слова: бойківські говірки, наддністрянські говірки, перехідні говірки, бойківсько-наддністрянське діалектне суміжжя, діалектна межа.

Говіркові ареали не існують ізольовано, а взаємодіють один з одним. Найяскравіше цей взаємовплив виявляємо на межі контактування. Визначити наслідки міжговіркових контактів, з'ясувати членування діалектних територій – одне з найважливіших завдань сучасної діалектології [17, с. 180]. Численні результати наукових праць діалектологів свідчать про те, що «діалектна межа не є лінією, а перехідною смугою, ширина якої може доходити до кількох десятків кілометрів, а діалект – це монолітне ядро, оточене вібруючими перехідними зонами» [17, с. 180]. Тому дослідження перехідних говірок у зоні контактування говорів є актуальним для окреслення меж говорів.

Інтерес до вивчення діалектного суміжжя за останнє десятиліття значно зріс. Це питання привертало увагу багатьох вчених. Зокрема, Н. Шеремети – південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя [26], В. Михайленко досліджував динаміку середньонаддніпрянсько-польського діалектного суміжжя [19], Т. Тищенко присвятила свою роботу подільсько-середньонаддніпрянському суміжжю [23], Т. Щербина – середньонаддніпрянсько-степовому [27], О. Костів – наддністрянсько-подільському [15], О. Жвава – подільсько-буковинсько-наддністрянському [8], покутсько-наддністрянське та гуцульсько-покутське порубіжжя – М. Бігусяк [5; 6], надсянсько-наддністрянське – В. Шелемех [24; 25] та ін.

На особливу увагу заслуговує бойківсько-наддністрянське діалектне суміжжя.

Мовна комунікація в межах Галицько-Волинського князівства сприяла поширенню ареальних елементів на територію сусідніх ареальних утворень, тому південна межа наддністрянського діалекту маловиразна [9, с. 24].

Як зазначав З. Бичко, «протягом кількох століть ареал сучасного опільського діалекту входив до території Руського воєводства. Це, либонь, і зумовило пересування його ареалів на територію бойківського діалекту» [3, с. 167].

Розширенню меж наддністрянського говору сприяло й те, що у XIX ст. він стає основою західноукраїнського варіанта літературної мови, якою друкували свої твори відомі творці української

літератури Західної України, зокрема Я. Головацький, І. Вагилевич, М. Шашкевич та І. Франко [4]

Аналіз бойківсько-наддністрянського діалектного суміжжя є актуальним питанням сучасних діалектологічних розвідок, адже погляди науковців щодо визначення межі між ними, різняться й досі, немає ґрунтових наукових праць, які досліджують окреслене діалектне суміжжя.

Метою пропонованої статті є аналіз діалектологічних студій, що присвячені дослідженню бойківсько-наддністрянської діалектної межі та перехідних говірок визначеного ареалу.

Проблемою окреслення межі між бойківським та наддністрянським говорами дослідники зацікавилися ще на початку XX ст. Уперше окреслити цю межу намагався А. Княжинський у статті «Межі Бойківщини», у якій автор простежує ареал бойківського говору. Проте, як зазначав І. Зілинський, «...признає сам автор, що накреслені ним прямими лініями бойківські границі не є докладні, що їх треба уважати за максимальні та що вони є лишень тимчасовим схематичним нарисом» [12, с. 79].

У міжвоєнні роки виходить друком, однак тільки у формі реферату, ґрунтовне дослідження бойківських говірок С. Рабій-Карпинської. Дослідниця визначає північну межу бойківського говору приблизною лінією через населені пункти Галівку, Плоске, Виців, Лужок Верхній, Недільну, Тур'є (Старосамбірського району), Блажів, Чукву, Черхаву (Самбірського району), Залокоть, Опаку, Уріж, Східницю, Нагусевичі (сучасне с. Івана Франка), Івашківці, Доброгостів, Бистрий, Улично (Дрогобицького району), Довголуку, Розгірче (Стрийського району), Тисів, Болехів, Церковну, Станківці, Розточки, Мізунь Новий, Максимівку, Грабів (Долинського району), Лоп'янку, Спас, Луги, Липовицю, Сливки, Ясень, Осмолоду (Рожнятівського району) та Пороги (Богородчанського району) [20, с. 79-80]. Авторка звертає увагу на існування перехідних говірок на півночі Бойківщини: «Перехідні говірки існують на північному пограниччі при зустрічі з наддністрянськими говірками, при чому треба додати, що бойківські мовні особливості поступають на південь, перед більш агресивними наддністрянськими говорами, й теж на східньому пограниччі» [20, с. 78].

Укладаючи «Карту українських говорів з поясненнями», І.Зілінський досить умовно окреслює межі бойківського говору. «Бойківський говір ... займає північні узбіччя Карпат від р. Солинки по р. Лімницю і за Карпатами так звану Верховину здовж чехословацької границі» [11, с. 8].

1935 року в «Літописі Бойківщини» Я. Рудницький публікує невеличку розвідку «До бойківсько-наддністрянської мовної межі». Дослідник наводить дві причини, чому так різняться погляди на межі говорів. Перша причина полягає, на думку Я. Рудницького, у недостатній кількості монографічних праць із «проміжних діалектичних територій, поодиноких «межівних місцевин» та у тому, що тогочасні монографічні праці не приділяють достатньої уваги існуванню перехідних чи мішаних діалектних зон [22, с.10]. Очевидно, це мотивувало мовознавця дослідити говірку с. Стара Ропа, що на Самбірщині. За визначенням Я.Рудницького, говірка є перехідною від бойківських до наддністрянських говірок, «що розвиває послідовно одні риси згідно з мовними звичками бойківського говору, інші ж послідовно з мовними звичками наддністрянських говорів». Крім того, підтвердженням змішаності говірки є те, що «одне й те саме мовне явище розвивається в одних словах згідно з мовними звичками Бойківщини, в других – Наддністрянщини» [22, с.12]. Дослідник робить важливі висновки, що говірка с. Старої Ропи є мішано-перехідною від бойківської до наддністрянської. В основі – бойківські мовні ознаки, які витісняє наддністрянський говір, а північна межа «чистого бойківського говору лежить південніше від Старої Ропи» [22, с.14].

У статті «Важливіші ізофони на півночі центральної Бойківщини», опираючись на фонетичні процеси в бойківському говорі, Я. Рудницький визначає північну межу бойківських говірок по лінії: Коростів, Довге, Рибник, Локоть, Кропивник Новий і Старий, Ластівки, Свидник, Тур'є, Топільниця, Лужок Верхній, Бусовище. На північ від цієї лінії, за визначенням дослідника, починається смуга мішаних або перехідних говорів [21, с. 98].

Важливою для визначення меж бойківсько-наддністрянського суміжжя є стаття І.Зілінського «Границі бойківського говору». Мовознавець намагався порівняти розбіжності у визначенні меж бойківського говору, зобразивши їх на карті [12]. На карті видно різницю у поглядах різних дослідників щодо меж бойківського говору. Як зазначала Л. Коць-Григорчук, «різниця в розташуванні на карті латеральних ізоглос створюють картину перехідності чи змішаності говірок на околицях говору, а смуга таких говірок в сумі займає біля половини його території» [16, с. 104]

У 1962 р. публікує дослідження К. Кисілевський, що займався аналізом наддністрянського говору. Дослідник визначає межу між бойківським та наддністрянським говорами по лінії: Небилів, на південь від Рожнятова, Лоп'янка, Велдіж, Ка-

льна, Поляниця, уздовж лівого берега річки Су-кіль, через Волоське Село (сучасна частина Болехова. – О. Ч.), через Довголуку, Улично, Опаку, Підбуж, Блажів на південь і захід від Дрогобича та Самбора в напрямі Хирова та Добромила [13, с. 286].

Діалектні ареали, що контактують, впливають один на одного. Як наслідок такого впливу, на межі контактування виникають смуги говірок змішаного та перехідного характеру [15, с. 127]. Один говір є підосною, інший – експандує, на що звертав увагу у своїх дослідженнях Я. Рудницький [22]. Результати наукових досліджень (С. Рабій-Карпинської, Я. Рудницького) свідчать про виникнення на межі наддністрянського та бойківського говорів саме таких смуг змішаного та перехідного характеру. На необхідності дослідження таких смуг наголошували Я. Рудницький [22], Л. Коць-Григорчук [16, с.43], адже для визначення межі чистих діалектних рис говору потрібно зважати на перехідні та мішані говірки в межах суміжжя.

У монографії «Говори Західної Дрогобиччини» (1958 р.) Я. Пура зауважує, що на цій території виділяється північна частина бойківського говору, крайня східна частина говірок Надсянщини і крайня західна частина наддністрянського говору, тобто перехідні говіркові смуги трьох говіркових груп [19, с. 9]. На матеріалі фонетичних, морфологічних, синтаксичних рис науковець окреслює приблизні межі згаданих говіркових груп. Зокрема бойківсько-наддністрянську діалектну межу він проводить через населені пункти: Стара Сіль, Стрільбище, Топільниця, Тур'є, Свидник, Ластівки, Кропивник Старий, Рибник, Довге. На північ від цієї лінії переважають фонетичні особливості наддністрянського говору [19, с. 14].

Важливим дослідженням мішаних та перехідних говірок є праця Д. Бандрівського «Говірки Підбузького району Львівської області». Уже у вступі дослідник наголошує, що метою праці є показ процесу нівелювання бойківських говірок під впливом наддністрянських. Науковець поділяє говірки південного району Підбужжя на карпатські та підкарпатські. Відсутність належного сполучення між підкарпатською та суміжною карпатською територією сприяла збереженню мовних архаїзмів на карпатській території. Проте, дослідивши фонетичну систему, морфологічні та синтаксичні риси, Д. Бандрівський підсумовує, що фонетична система говірок Підбузького району, як і суміжних підкарпатських районів, втрачає фонетичні риси бойківських говірок і наближається до фонетичної системи наддністрянських говірок [2, с. 95]. Дослідник звертає увагу на процес наближення говірок Підбузького і суміжних підкарпатських районів, який є неоднаковий щодо свого завершення. «Цей процес майже цілковито завершився в говірках північної частини Підбузького району з центром с. Івана Франка, а також завершується в говірках північно-західної частини цього ж району

з центром с. Підбуж (хоч ця частина безпосередньо не стикається з наддністрянською територією, але, як відомо, туди веде шлях з Наддністрянщини в глибину західної Бойківщини, і саме ця обставина сприяла нівеляції бойківських говірок північно-західної території Підбузького району)» [2, с. 95].

У висновках до монографії науковець зазначає, що говірки північної і північно-західної частини обстеженого району вже становлять тип наддністрянських говірок із деякими бойківськими фонетичними особливостями, а говірки південної частини району ще становлять бойківський тип. Однак на мові молодших інформаторів уже позначився вплив наддністрянських говірок, що призводить до відмирання давніших особливостей [2, с. 97].

Ф. Жилко так визначає північну межу бойківських говірок: « Північна етнографічна межа проходить по лінії: Хирів (Старосамбірського району Львівської обл.) – на південь від Самбора – Трускавець – Болехів (Калуського району Івано-Франківської обл.) – Долина. Приблизно цією ж лінією проходить і розріджене пасмо різних інноваційних ізоглос, яке відокремлює наддністрянські говірки від бойківських, котрі зберігають давніші особливості» [10, с. 207].

Незважаючи на діалектологічні розвідки, що належать в своїй більшості до періоду 30-60-х років ХХ ст., досі нема однозначного трактування межі між бойківським та наддністрянським говорами. У вступі до 2 тому Атласу української мови стверджено, що сучасні ізоглоси, які визначають межі бойківського говору, дещо відрізняються від визначених попередніми дослідниками, проте північно-східна межа майже відповідає, враховуючи доданий відрізок по Бистрицю, що його визначив І. Зілинський [1, II, с. 8]. Крім того, на картах атласу досить чітко виділяється широка смуга перехідних говірок трохи південніше від лінії: Доброміль – Старий Самбір – Борислав – Болехів – у напрямку до Надвірної [1, II, карта IV].

Варто відзначити й те, що Atlas gwar bojkowskich також не подає чітко визначеної межі бойків-

ських говірок, а північну межу визначає лінією Ustrzyki Dolne – Борислав – Сколе [28, с. 76]

Спостереження над діалектним суміжжям, зокрема перехідними та мішаними говірками, сприяє можливості уточнення меж говорів. Зважаючи на те, що на процес зміщення межі між цими говорами вказував ще Д. Бандрівський, говорячи про процес нівелювання бойківських мовних особливостей, що ще триває на підкарпатській території, та процес, що засвідчує майже повністю набуття рис наддністрянського говору в північних районах Підбузького району, можна припускати, що цей процес нівелювання триває й досі. А отже, проблема зміщення бойківсько-наддністрянської діалектної межі актуальна і на сучасному етапі.

Про вироблення спеціальних виявів мовного натиску Наддністрянщини на територію бойківських говірок говорить Л. Коць-Григорчук, зокрема, про те, що «неправомірно втягується у сферу переголосу [а] в [е] та [и] слово «най» – «хай» на території, де в бойківських говірках звук [н] у цьому слові м'який: [н']» [16, с. 109]. Крім того, на її думку, на чотири групи говірок, на які поділяється діалектна Бойківщина, «налягають ще ареали діалектних особливостей Наддністрянщини, Закарпаття й Надсянщини», а отже, «немає виразних меж єдиного бойківського говору..., хоча не позбавлена діалектна Бойківщина на всій своїй площі власної динаміки мовотворення» [16, с. 109]

Результати дослідження свідчать, що бойківсько-наддністрянське діалектне суміжжя вивчене не достатньо, бо думки щодо лінії розмежування між цими діалектами різні. Крім того, постійний вплив більш агресивного наддністрянського діалекту сприяє пересуванню межі вглиб Бойківщини. Намагаючись уточнити межі визначених говорів, дослідники не надавали достатнього значення перехідним і мішаним говіркам в зонах контактування говорів. Деякі праці, в яких розглядалися перехідні та мішані говірки від бойківського до наддністрянського говорів, опиралися в основному на фонетичні, морфологічні та частково синтаксичні риси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Атлас української мови: у 3-х т. – Т II: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. – К.: Наук. думка, 1988. – 520 с.
2. Бандрівський Д.Г. Говірки Підбузького району Львівської області/ Д.Г. Бандрівський. – К.: Вид-во АН Української РСР, 1960. – 101 с.
3. Бичко З. М. Історія вивчення лексики опільського говору / З. М. Бичко // Українська філологія: Досягнення, перспективи. – Львів, 1994. – С. 167 – 170.
4. Бичко З.М. Опільський діалект і західноукраїнський варіант української літературної мови/ З.М. Бичко// Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія 8: Мовознавство, № 1. – Тернопіль, 1998. – С. 3-8.
5. Бігусяк В. М. Гуцульсько-покутське суміжжя у світлі лексичних ізоглос / М. В. Бігусяк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія 10. – Вип. 3 (2). – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – С. 21 – 26.
6. Бігусяк М. В. Покутсько-наддністрянське діалектне порубіжжя в контексті передкарпатських ареалів/ М. Бігусяк// Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст. – К.: Інститут української мови НАН України, 2014. – С. 36-42.

7. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики / П.Ю. Гриценко. – К.: Наукова думка, 1990. – 269с.
8. Жвава О.А. Лексика родинних обрядів подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова»/ О.А. Жвава. – К. НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – 19 с.
9. Жилко Ф.Т. Ареальні системи української мови / Ф. Т. Жилко // Мовознавство, 1990. – № 4. – С. 18-27.
10. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології сучасної української мови / Ф. Т. Жилко. – К., 1966. – 316 с.
11. Зілинський І. Карта українських говорів з поясненнями/ І. Зілинський // Праці Українського Наукового інституту. Серія Філологічна. – Варшава, 1933.- Кн. 3. Т. XIV. – 20 с.
12. Зілинський І. Границі бойківського говору (з картою)/ І. Зілинський // Літопис Бойківщини. Ч. 10. – Самбір, 1938. – С. 75-87.
13. Кисілевський К. Мовні особливості наддністрянського гнізда/ К. Кисілевський// Збірник на пошану Зенона Кузеля. Праці філологічної та історико-філологічної секції. – Париж, Нью-Йорк, Мюнхен, Торонто, Сідней: НТШ, 1962. – С. 283-294.
14. Княжинський А. Межі Бойківщини/ А. Княжинський// Літопис Бойківщини. – Самбір, 1931. – С. 21-38.
15. Костів О.М. Зона вібрацій на наддністрянсько-подільському діалектному суміжжі / О. Костів// Вісник Львівського ун-ту. Серія філол. – Львів, 2004. – Вип. 34. Ч.ІІ. – С. 127-136.
16. Коць-Григорчук Л. М. Лінгвістично-географічне дослідження українського діалектного простору / Л. Коць-Григорчук. Наукове товариство ім. Шевченка в Америці. Філологічна секція. Мовознавча секція. – Нью-Йорк – Львів: Вид-во НТШ, 2002. – 267 с.
17. Мартинова Г.І. Порубіжжя як об'єкт картографування / Г.І. Мартинова // Діалектологічні студії 1. Мова в часі і просторі. Збірник на пошану Дмитра Гринчишина. — Львів, 2003. — С. 180—189.
18. Михайленко В.М. Динаміка середньонаддніпряньсько-поліського діалектного суміжжя в світлі ізофон: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова»/ В.М. Михайленко. – К., Інститут української мови НАН України, 2002. – 24 с.
19. Пура Я.О. Говори Західної Дрогобиччини. Ч.1. / Я. Пура. – Львів: ЛДПІ, 1958. – 85с.
20. Рабій-Карпинська С. Бойківські говірки : зб. статей / Софія Рабій-Карпинська / [ред. М. Лесів; підгот. до друку В. Пилипович]. – Перемишль, 2011. – 320 с.
21. Рудницький Я.Б. Важливіші ізофони на півночі центральної Бойківщини (з мапкою)/ Я.Б. Рудницький// Літопис Бойківщини. – Самбір, 1938. Ч.10. – С. 93-99.
22. Рудницький Я. Б. До бойківсько-наддністрянської мовної межі/ Я. Б.Рудницький // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1935. – Ч. 6. – С. 9-14.
23. Тищенко Т.М. Подільсько-середньонаддніпряньське суміжжя в світлі ізоглас: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова»/ Т.М. Тищенко. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – 19 с.
24. Шелемех В. П. Лексико-семантична група назв посуду для приготування їжі в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя/ В.П. Шелемех // Лінгвістика: Зб. наук. пр. – Вип. 1 (19), Луганськ: ДЗ "ЛНУ імені Т. Шевченка", 2010. – С. 120–127.
25. Шелемех В.П. Назви хліба та його частин у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя (в контексті південно-західного та північного наріччя)/ В.П. Шелемех// Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 2010. – № 22 (II). – С. 296–301.
26. Шеремета Н.П. Південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя (за матеріалами тваринницької лексики): автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова»/ Н.П. Шеремета. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. – 19 с.
27. Щербина Т.В. Середньонаддніпряньсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглас: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова»/ Т.В. Щербина. – К.: Інститут української мови НАН України, 2003. – 12 с.
28. Rieger J. Atlas gwar bojkowskich: 7 t / Janusz Rieger. – Wrocław; Warszawa; Krakow; Gdańsk: Wyd-wo PAN, 1991.

Oksana Chahan

Boiko and Upper Dnister contiguous dialect as an object of dialect studies

Summary. The article provides analysis of Boiko and Upper Dnister contiguous dialect research in the XX–XXI centuries. It has been discovered that different researches have different views on delimitation lines between Boiko and Upper Dnister dialects.

Key words: Boiko and Upper Dnister contiguous dialect, dialect boundary, Boiko dialects, Upper Dnister dialects.

Одержано 31.05.2016 р.